

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Арешонкова Віталія Володимировича, підготовлену на тему «Теоретичні, правові та праксеологічні засади техніко-криміналістичних досліджень у розслідуванні злочинів» та подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність (Київ, 2021).

Актуальність теми дисертаційного дослідження. У сучасних умовах формування інноваційних засобів, їх впровадження в практичну діяльність органів правопорядку та суду є залежним від науково-технічного прогресу людського співтовариства. Важливою тенденцією криміналістики є інтеграція знань, пропонування передових досягнень науки і техніки щодо протидії злочинності. На теперішній час окремими вченими і науковими колективами здійснюється розробка і впровадження новітніх науково-технічних засобів, методів і технологій, спрямованих на збирання та дослідження доказової інформації. Застосування криміналістичних знань у змагальному кримінальному провадженні покликане забезпечити сторони кримінального провадження належним інструментарієм, запобігти слідчим та судовим помилкам, відновити справедливість.

У даному аспекті дисертаційне дослідження В. В. Арешонкова «Теоретичні, правові та праксеологічні засади техніко-криміналістичних досліджень» є актуальним. Актуальність рецензованої дисертаційної праці визначається необхідністю «використання сторонами кримінального провадження спеціальних криміналістичних знань і техніко-криміналістичних засобів з метою отримання орієнтуючої та доказової інформації», а також має бути спрямоване на «підвищення ефективності техніко-криміналістичних досліджень» (с. 20, 22).

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до положень Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», Стратегії національної безпеки

Вх. №		2424	
"19"		04	20 21 р.
кількість аркушів:		13	
осн. док.		13 додаток	

України, Стратегії розвитку системи Міністерства внутрішніх справ України до 2020 р., Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015-2019 рр., Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020-2024 рр, Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018-2020 рр. Тему дисертації В. В. Арешонкова затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 26 листопада 2013 р. (протокол № 31) й уточнено рішенням Вченої ради від 29 вересня 2020 року (протокол № 20) (с. 22, 23).

Мета рецензованого дисертаційного дослідження полягає у «комплексному розв'язанні проблем формування теоретичних, правових і праксеологічних засад техніко-криміналістичних досліджень у розслідуванні злочинів...» (с. 23).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Під час підготовки дисертаційного дослідження дисертант використовує комплекс загальнонаукових та спеціальних методів. Зокрема, було застосовано: історико-правовий, порівняльно-правовий, формально-юридичний, структурно-функціональний, статистичний, соціологічний та інші методи (с. 24, 25).

Результати проведеного дисертаційного дослідження ґрунтуються на належній емпіричній базі. Емпіричну базу цього дослідження складають: зведені дані вивчення 180 кримінальних проваджень, за якими на етапі досудового розслідування проводились техніко-криміналістичні дослідження, 145 відповідних експертних висновків (за період 2014-2020 рр.), зведені дані опитування 190 слідчих, 170 інспекторів-криміналістів Національної поліції України та 95 судових експертів Експертної служби МВС України, які проходили підвищення кваліфікації на базі Національної академії внутрішніх справ (протягом 2015-2018 рр.) (с. 25).

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій. Наукова новизна одержаних результатів даного дослідження

полягає в тому, що подана дисертація є «першим в Україні комплексним монографічним розробленням теоретичних, правових і праксеологічних засад техніко-криміналістичних досліджень у розслідуванні злочинів» (с. 25).

Аналіз дисертаційної праці надає можливість зробити висновок про наявність у дисертації важливих теоретико-методологічних положень, суттєвих висновків та рекомендацій для практичної діяльності органів правопорядку. На нашу думку, до найбільш вагомих положень, що безспірно мають наукову новизну, можуть бути віднесені ті, що стосуються:

- пропонування та визначення змісту окремої категорії криміналістичної техніки, яка йменується «техніко-криміналістичне дослідження»;
- розроблення періодизації розвитку техніко-криміналістичних досліджень в Україні;
- доведення криміналістичного значення та здійснення розподілу техніко-криміналістичних досліджень за різними критеріями;
- визначення предмета та об'єкта техніко-криміналістичних досліджень;
- встановлення підходів до розподілу суб'єктів техніко-криміналістичних досліджень, які проводять доекспертні та експертні дослідження;
- аргументації доцільності виокремлення загальних, окремих (особливих) та конкретних (локальних) завдань техніко-криміналістичних досліджень;
- визначення напрямів удосконалення термінологічного забезпечення техніко-криміналістичних досліджень, у тому числі шляхом створення уніфікованого словника загальних термінів, а також окремих словників за кожним із напрямів криміналістичної техніки (криміналістичної експертизи);
- пропонування необхідності законодавчо регламентувати здійснення попередніх досліджень під час проведення слідчих (розшукових) дій;

- розроблення комплексу заходів з удосконалення інформаційного забезпечення проведення техніко-криміналістичних досліджень, у тому числі шляхом запровадження авторської концепції інформаційно-пошукової системи в галузі судової балістики;

- пропонування концепції комплексного удосконалення організаційного забезпечення техніко-криміналістичних досліджень на рівні організації взаємодії між підрозділами та установами, які здійснюють розслідування злочинів та проводять техніко-криміналістичні дослідження;

- пропозиції щодо підвищення ефективності використання можливостей комплексних криміналістичних експертиз, тощо (с. 26-31).

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та в опублікованих працях. Найбільш важливі положення та висновки проведеного дисертаційного дослідження відображено у 72 наукових працях, серед яких одна монографія (Арешонков В. В. Техніко-криміналістичні дослідження у розслідуванні злочинів: монографія. Київ : ФОП Маслаков, 2020), 20 наукових статей – у збірниках, опублікованих у фахових виданнях, перелік яких затверджено Міністерством освіти і науки України, 4 статті, що опубліковані у зарубіжних періодичних виданнях, 32 тези доповідей на науково-практичних конференціях та інших наукових заходах, а також 15 праць, які додатково відображають наукові результати рецензованої дисертації (с. 8-16, 426, 427, 550-559).

Теоретичні положення та висновки розглядуваної дисертаційної праці викладено у логічній послідовності. Структурна побудова рецензованої роботи охоплює послідовний виклад матеріалу щодо розгляду теоретичних, правових та праксеологічних засад розслідування злочинів.

За своєю структурою дисертаційне дослідження складається із анотації, переліку умовних позначень, вступу, чотирьох розділів, що охоплюють 15 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (496 найменувань на 51 сторінці) та 8 додатків (на 84 сторінках). Обсяг дисертації

відповідає встановленим вимогам. При цьому загальний обсяг дисертації становить – 559 сторінок, з яких основного тексту 405 сторінки (с. 34).

У **першому розділі** дисертації «Загальна характеристика техніко-криміналістичних досліджень та їх місце в розслідуванні злочинів», який складається з чотирьох підрозділів, визначено поняття, ознаки та види техніко-криміналістичних досліджень, простежено їх генезу у розслідуванні злочинів і стан наукового вивчення проблематики, запропоновано структуру та місце техніко-криміналістичних досліджень у теорії й практиці розслідування злочинів.

У даному розділі дисертації визначено сутність техніко-криміналістичних досліджень, виокремлено п'ять видів досліджень цієї категорії, а також сформульовано їх ознаки (обов'язкові та факультативні) і встановлено місце в структурі криміналістичних досліджень. У подальшому роботі запропоновано визначення поняття «техніко-криміналістичного дослідження» як «вивчення матеріальних об'єктів з метою отримання інформації або виявлення її джерел, яке здійснюється під час розслідування злочинів з використанням спеціальних криміналістичних знань, умінь, навичок та, за потреби, техніко-криміналістичних засобів суб'єктом, який володіє такими знаннями, вміннями та навичками і правомочний на виконання відповідних досліджень» (с. 410). Автор поділяє техніко-криміналістичні дослідження за видовою ознакою на доекспертні та експертні (с. 86, 136). У цьому сенсі, зроблено спробу надати авторське визначення поняття «попередніх криміналістичних досліджень» (с. 103). Заслуговує на увагу також звернення дисертанта до дискусійної проблеми щодо виокремлення та диференціації криміналістичних експертиз в Україні (с. 107-109, 412, 413).

У **другому розділі** «Наукові та методологічні основи техніко-криміналістичних досліджень», який містить п'ять підрозділів, визначено об'єкти, предмет та суб'єкти проведення цих досліджень, запропоновано

класифікацію та визначено їх завдання, звернено увагу на термінологічний апарат та методологічну складову досліджень даної категорії.

Певний науковий інтерес мають спроби дисертанта дослідити об'єкти техніко-криміналістичних досліджень та їх співвідношення з предметом таких досліджень у розслідуванні злочинів. Зокрема, до об'єктів криміналістичних досліджень, на думку автора, може бути віднесено будь-який об'єкт матеріального світу (у тому числі явища і процеси, що пов'язані з ним), який може містити інформацію про злочин, що має значення для розслідування, вилучений під час проведення слідчих (розшукових) дій чи отриманий у результаті застосування заходів забезпечення кримінального провадження, щодо якого в теорії криміналістичної техніки або теорії окремих видів криміналістичних експертиз існують відповідні прийоми, методи та засоби проведення досліджень із ним (с. 155).

Достатньо уваги в дисертації приділено суб'єктам проведення техніко-криміналістичних досліджень (визначено головні ознаки таких суб'єктів, виокремлено групи цих суб'єктів, аргументовано доцільність їх спеціалізації тощо). Дисертант вважає, що існує дві групи суб'єктів техніко-криміналістичного дослідження: 1) які проводять доекспертні дослідження (слідчий, слідчий-криміналіст, детектив, спеціаліст, залучений стороною захисту, інспектор-криміналіст, співробітник оперативного підрозділу, працівник Експертної служби МВС України та ін.); 2) які проводять експертні дослідження – судові експерти (с. 187-197).

Своєрідний підхід дисертанта виявився щодо розгляду термінологічного апарату (терміносистеми) та методології техніко-криміналістичних досліджень. У цій частині роботи автор визначає терміносистему (мову) техніко-криміналістичних досліджень як складову загальної криміналістичної терміносистеми і пов'язану із терміносистемою судових експертиз (с. 216, 218-220 та ін.). На підставі аналізу концептуальних підходів у роботі запропоновано визначення методології техніко-криміналістичних досліджень як «вчення (систему ідей, принципів,

теорій, парадигм, концепцій, категоріально-понятійний апарат) про методи техніко-криміналістичного дослідження та сукупність техніко-криміналістичних інструментів (підходів, прийомів, методів, способів, засобів) вивчення матеріальних об'єктів з метою отримання орієнтуючої або доказової інформації про обставини вчинення кримінального правопорушення» (с. 236). Також автор виокремлює п'ять рівнів методології техніко-криміналістичних досліджень (філософський, загальнонауковий, конкретно-науковий, конкретно-галузевий та окремого техніко-криміналістичного дослідження) (с. 252).

У **третьому розділі** «Правове, інформаційне та технічне забезпечення техніко-криміналістичних досліджень», який складається з трьох підрозділів, висвітлено зміст різних напрямів такого забезпечення (нормативно-правового, інформаційного та технічного).

У даному розділі дисертації здійснено системний аналіз нормативно-правових актів, які регламентують питання щодо звернення та проведення техніко-криміналістичних досліджень, а також визначено деякі проблеми їх правового забезпечення. Дисертант пропонує внести певні зміни та доповнення до чинного законодавства та підзаконних нормативно-правових актів.

Окрема увага в дисертації приділена інформаційному забезпеченню техніко-криміналістичних досліджень та можливостям одержання інформації з різних баз даних та інших джерел. Автором систематизовано недоліки, що позначаються на інформаційному забезпеченні техніко-криміналістичних досліджень (с. 303, 304).

Певний науковий інтерес має звернення дисертанта до розгляду технічних засобів, які використовуються під час техніко-криміналістичних досліджень. Дисертант пропонує диференціювати технічні засоби досліджень цієї категорії за критерієм їхнього призначення на три групи: 1) пошуку, огляду та попереднього дослідження об'єктів, що містять або можуть містити

інформацію, яка має значення для розслідування злочинів; 2) перевірки об'єктів за криміналістичними обліками; 3) експертних досліджень (с. 313).

Необхідно підтримати позицію, яка сформульована у дисертації щодо визначення важливих заходів, спрямованих на удосконалення технічного забезпечення техніко-криміналістичних досліджень. На думку автора, до таких заходів доцільно відносити: 1) моніторинг рівня технічного забезпечення підрозділів, що проводять техніко-криміналістичні дослідження, більш раціональне розподілення коштів на придбання техніки та закупівлю обладнання; 2) визначення перспективних напрямів розробок, упровадження та використання техніки для проведення техніко-криміналістичних досліджень; 3) здійснення роботи зі стимулювання вітчизняних розробок, створення на державному рівні творчих колективів науковців, впровадження грантів на розроблення певних технічних засобів; 4) проведення апробації вже існуючих вітчизняних розробок та впровадження їх у практичну діяльність (с. 328, 329).

Досить важливим є й те, що за результатами проведених досліджень було запропоновано зразки сучасних технічних засобів, що мають відповідні патенти про захист авторських прав (с. 31).

Розділ четвертий «Праксеологічні основи проведення техніко-криміналістичних досліджень» містить три підрозділи, в яких розглянуто проблеми організації та технології проведення техніко-криміналістичних досліджень, а також можливості використання їх результатів у розслідуванні злочинів.

У роботі сформульовано визначення поняття організації техніко-криміналістичних досліджень та визначено її рівні. Обґрунтовано необхідність застосування технологічного підходу під час проведення техніко-криміналістичних досліджень а також визначено комплекс заходів щодо недопущення та попередження (запобігання) помилок. На думку автора, використання результатів техніко-криміналістичних досліджень

передбачає два напрями: 1) отримання орієнтуючої інформації; 2) отримання доказової інформації (с. 383).

У цілому рецензоване дисертаційне дослідження В. В. Арешонкова виконано на належному теоретико-методологічному рівні, відрізняється достатнім ступенем обґрунтованості висновків та пропозицій щодо розроблення теоретичних, правових та праксеологічних засад техніко-криміналістичних досліджень у розслідуванні злочинів. Сформульовані у дисертації висновки та пропозиції підтверджені результатами узагальнення слідчої і судово-експертної практики.

Положення та висновки, що сформульовані у дисертаційній роботі, мають важливе практичне значення. Необхідно підкреслити, що основні результати, що були одержані під час дослідження, впроваджені в діяльність органів досудового розслідування, законотворчу діяльність, освітній процес та науково-дослідну роботу. Зокрема, це підтверджується відповідними актами впровадження (с. 492-549).

Автореферат дисертаційного дослідження В. В. Арешонкова належним чином відображає його зміст, надає достатньо повне уявлення про теоретичну та практичну значимість поданої на розгляд дисертаційної праці.

Все вищезазначене дозволяє позитивно оцінити рецензовану дисертацію і зробити загальний висновок про її належний теоретико-методологічний рівень, наявність у поданій роботі елементів наукової новизни, а також самостійність її виконання. Разом із тим, позитивно оцінюючи рецензовану дисертаційну роботу В. В. Арешонкова, необхідно звернути увагу на деякі спірні та дискусійні положення, а також висловити окремі зауваження:

1. У зв'язку із зміненням норм кримінального та кримінального процесуального законодавства в Україні відбулося запровадження інституту кримінальних проступків. Зміни торкнулися як самого поняття діяння, щодо якого здійснюється кримінально-правова охорона (ст. 11 КК України), так й до його видів (ст. 12 КК України). Нині у чинному законодавстві України

вживається словосполучення «кримінальне правопорушення», яке поділяється на кримінальні проступки та злочини. Поняття «злочин» набуло вузького значення. Тому, на сьогодні необхідно говорити про розслідування кримінальних правопорушень, які охоплюють як злочини, так й кримінальні проступки. Розроблення криміналістичних рекомендацій має узгоджуватися із таким законодавчим розподілом кримінальних правопорушень. У цьому сенсі, найменування розглядуваної дисертації та предмет її дослідження (с. 24), на нашу думку, виявилися обмеженими лише *розслідуванням злочинів*.

2. У дисертації надається авторське визначення поняття техніко-криміналістичного дослідження, в якому вказується, що таке дослідження здійснюється під час розслідування злочинів (с. 410). Однак, в процесі формулювання об'єкта даного дисертаційного дослідження дисертант вказує, що таким об'єктом є «правовідносини, що виникають... на стадії досудового розслідування та під час судового розгляду» (с. 24). Тому, виникає питання щодо можливостей проведення техніко-криміналістичних досліджень під час судового розгляду.

3. У визначенні поняття «техніко-криміналістичне дослідження» вказано, що таке дослідження «здійснюється... з використанням криміналістичних знань, умінь, навичок...» (с. 410). Це положення виступає як суттєва ознака цього визначення. На нашу думку, коли ми говоримо про застосування спеціальних знань (криміналістичних знань) необхідно використовувати лише термін «навички», як наділені більш високим ступенем оволодіння робочими операціями. Особливістю ж уміння є те, що окремі операції ще можуть бути не цілком досконалими (тривалими, містити певні помилки тощо).

4. У дисертації (підрозділ 1.3.) автор звертається до дискусійної проблеми щодо диференціації криміналістичних експертиз і вироблення критеріїв віднесення таких експертиз до криміналістичних. Криміналістичні знання мають розглядатися як частина спеціальних знань. Разом із тим, у визначенні співвідношення криміналістичних і спеціальних знань та

формуванні теоретичних засад «криміналістичної експертизи» спостерігається певна негативна тенденція. У сучасних джерелах стверджується, що термін «криміналістична експертиза» втрачає своє першочергове значення, а його використання навіть гальмує розвиток судової експертизи як системної галузі знань. На сьогодні фактично відсутні підстави щодо віднесення окремих видів судових експертиз до класу криміналістичних. У нормативно-правових актах значно розширюється перелік «криміналістичних» видів експертиз. Дійсно, при такому підході будь-яка судова експертиза може бути віднесена до криміналістичної. У цьому сенсі, необхідно погодитися із дисертантом про те, що згідно «західного» підходу у випадку проведення експертизи для встановлення фактичної інформації у кримінальному провадженні будь-яка експертиза може вважатися криміналістичною (с. 92). З іншого боку, судові експертизи, які традиційно об'єднувалися в один клас криміналістичних, все більш віддаляються. Необхідно констатувати, що зазначені тенденції вже чітко простежуються під час аналізу чинних нормативно-правових актів. Так, у Науково-методичних рекомендаціях з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства юстиції України 08.10.1998 № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України 26.12.2012 № 1950/5) до криміналістичних експертиз віднесено ті, що викликають певні сумніви: лінгвістична експертиза мовлення, експертиза голограм, експертиза матеріалів, речовин та виробів, біологічна експертиза тощо.

5. Підрозділ 2.3. дисертаційного дослідження присвячений проблемам визначення суб'єктів проведення техніко-криміналістичних досліджень (с. 186-212). Дисертант поділяє суб'єктів техніко-криміналістичних досліджень на дві групи: 1) які проводять доекспертні дослідження; 2) які проводять експертні дослідження (судові експерти). При цьому, до суб'єктів, які проводять доекспертні дослідження, автором віднесено досить широке коло осіб: слідчий, слідчий-криміналіст, детектив, спеціаліст, залучений стороною

захисту, інспектор-криміналіст, у тому числі технік-криміналіст і керівник (інспектор) сектору техніко-криміналістичного забезпечення слідчих (розшукових) дій, співробітник оперативного підрозділу, працівник Експертної служби МВС України у складі спеціалізованої пересувної лабораторії. На нашу думку, цей перелік є досить широким і потребує розмежування функцій учасників щодо застосування спеціальних знань. Якщо мова йде про «доекспертні дослідження», то в цьому разі такі дослідження має виконувати спеціаліст або інша особа, яка наділена такими повноваженнями.

6. Позитивним є звернення дисертанта до технологічного підходу (підрозділ 4.2.) щодо проведення техніко-криміналістичних досліджень і виокремлення трьох етапів у їх технологічному процесі (с. 358-383). На наш погляд, доцільно було б виокремити технологію доекспертного дослідження і технологію експертного дослідження. При цьому, в сучасній доктрині судово-експертної діяльності виокремлюють експертні технології.

7. У дисертації простежується намагання дисертанта виявити певні недоліки щодо проведення техніко-криміналістичних досліджень (підрозділ 3.2., 3.3. та ін.). На наше переконання, у даному дисертаційному дослідженні доцільно було б узагальнити типові помилки (доекспертні та експертні) під час проведення техніко-криміналістичних досліджень. Виявлення таких типових помилок на підставі узагальнення слідчої та експертної практики мало б своїм спрямуванням підвищення якості здійснення техніко-криміналістичних досліджень.

Сформульовані побажання та зауваження, у своїй переважній більшості, мають дискусійний характер і суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку розглядуваної дисертаційної праці.

Таким чином, все вищевикладене дозволяє зробити загальний висновок про те, що дисертація «Теоретичні, правові та праксеологічні засади техніко-криміналістичних досліджень розслідування злочинів» є кваліфікаційною науковою працею, яка виконана особисто здобувачем,

розв'язує важливу наукову проблему, свідчить про особистий внесок дисертанта в науку, а також є актуальною, завершеною і такою, що має теоретичну й практичну значимість. Необхідно констатувати, що дисертаційне дослідження відповідає вимогам п.п. 9, 10, 13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а його автор Віталій Володимирович Арешонков заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри криміналістики

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, дійсний член (академік)
Національної академії правових наук України,
заслужений діяч науки і техніки України

В. Ю. Шепітько

Підпис	<i>Шепітько В.Ю.</i>
Засвідчую	<i>Реш</i>
Нач.ВК	<i>16.04.2014</i> р.